

4 OKTOBER 2026: ISRAËLZONDAG THEMA: 'ISRAËL - OOGAPPEL EN STRUIKELBLOK'
--

* **Schriftlezing: Psalm 106** – uit: 150 Psalmen *vrij* (Huub Oosterhuis)

Wat geschreven staat wordt in ons vervuld:
uit hun slavendienst schreeuwden zij omhoog
en Hij hoorde, zag, kende, daalde af.

Die van toen zijn wij, kreten van oudsher.
Die van toen is Hij, onbesproken nieuw.
Hij begint met ons een volstreekte weg,
komt ons tegemoet met zijn wijzend woord –
zullen wij, of niet, meegaan in dat licht?

Hoor, het oud verhaal.

Hij ging voor ons aangezicht uit
in een wolkkolom overdag
om ons op de weg te leiden,
's nachts in een zuil van vuur
om onze weg te verlichten.

Hij dreef de wateren terug, heel de nacht
door een storm uit het oosten.
De zee viel droog, wij gingen,
het water stond als een muur.

En het geschiedde
toen de morgenwake aangebroken was:
ik, Mozes, strekte mijn hand uit over de zee
en tegen de morgen keerde de zee
terug naar de plaats waar zij hoort.

Zo heeft Ik-zal ons bevrijd
uit de handen van angstland Egypte.

Toen heb ik gehuild en gezongen
innig en luidkeels gezongen:
'Hoog is Ik-zal en verheven

paard en ruiter smijt Hij de zee in'.

Het duurde niet lang of wij waren
weer hard van hitte en dorst,
drie dagen ver de woestijn in.

Wij kwamen in Mara maar konden
niet drinken, het water was bitter.
Zij gingen tekeer: wat moeten wij drinken?
Zoet werd het water. Zij gingen tekeer:
heb jij ons gevoerd naar deze woestijn
dat wij hier sterven van honger?
Hij gaf ons vlees in de avond
Hij gaf ons brood in de morgen.

Wij kwamen bij het Massief
hoog rotsgebergte van Horeb.
Daar was geen water, zij vloekten:
die God van jou is geen god.
Ik, Mozes, strekte mijn handen,
sloeg de rots, en het kwam:
tien stromen sprongen tevoorschijn.

Zo beproefden wij Hem:
gaat Hij mee in ons midden,
'Ik zal er zijn' – of niet?

Zij maakten een kalf van goud
en riepen 'jij onze god –
voer ons terug naar de schoonste
landstreek der aarde, Land Gosen,
in het gastvrij Egypte
met zijn vleespotten zo voedzaam'.
Toen strekte ik, Mozes, mijn handen:
dat wij genade vonden
in zijn ogen, vergeving.
Ik-zal-er-zijn daalde af
erbarmend, genadig, lankmoedig.

Eeuwen gingen voorbij,

nooit beklijfde bekering.

Ik-zal-er-zijn. Vriend God.
Erbarmend, genadig, lankmoedig.

Maar wij wilden andere goden
van goud en zilver en grootspraak.

Zo ging het en gaat het nog
en weer, en zal het weer gaan
als wij zijn woorden vergeten,
als wij zijn wijzing niet prenten
in ons geweten, steeds weer,
avond en morgen, altijd opnieuw.

Tot het einde der tijden.

*** Uitleg en verkondiging**

In de maanden september en oktober vieren Joodse sjoels en synagogen wereldwijd de 'geduchte dagen': Joods Nieuwjaar, Grote Verzoendag, het Loofhuttenfeest en Vreugde der Wet. 7 oktober 2026 is het drie jaar geleden dat bij aanvallen van Hamas ongeveer 1200 Israëliërs werden gedood.

Israël heeft meer dan de helft van Gaza bezet. Een 'gele lijn', gemarkeerd met geel geverfde betonblokken, geeft aan waar Palestijnen wel en niet mogen komen. Israël verplaatst markeringen steeds meer naar de kust, soms met honderden meters tegelijk. Als Palestijnen in de buurt van de grens komen riskeren ze doodgeschoten te worden door het Israëlische leger. Sinds die Hamas-aanval van drie jaar geleden zijn in Gaza in totaal meer dan 74.000 Palestijnen door Israël gedood, onder wie veel kinderen. Ook vielen in die periode 175.000 gewonden. Bijna een jaar geleden kwamen Israël en Hamas een wapenstilstand overeen. Sindsdien heeft Israël zeker 1400 Palestijnen gedood. Volgens Israël doodden Palestijnse militanten in dezelfde tijd vier Israëlische soldaten.

Middenin deze spanningsvelden is het vandaag in de Protestantse Kerken in Nederland Israëlzondag. We staan stil bij onze 'onopgeefbare verbondenheid

met Israël', zoals de kerkorde dat noemt. U kunt zich er misschien wel iets bij voorstellen, dat het voor een ongemakkelijk gevoel zorgt bij de predikanten die vandaag voorgaan. Ik vind het heel belangrijk om er toch iets over te zeggen, al is het alleen maar om helder en zuiver denken te bevorderen.

De eerste vraag die bij mij opkomt is: wat bedoelen we met 'Israël'? Er is de staat Israël die in 1948 werd gesticht om het Joodse volk na de gruwelen van de Tweede Wereldoorlog een veilig heenkomen te geven. Of gaat het om het bijbelse Israël, het verbondsvolk, Gods oogappel? En zijn die twee hetzelfde? Sommigen zien in het politieke Israël de vervulling van Gods beloften...

Er is natuurlijk enige overlap, maar ze zijn zeker niet één op één hetzelfde. Ik vat 'Israël' bijbels-theologisch op als het Joodse volk, het Jodendom, de synagoge, de Joodse wortels. Maar dan ben je er nog niet. Net als binnen het christendom zijn er binnen het Jodendom hele verschillende stromingen. Ik voel mij totaal niet verbonden met ultra-orthodoxe Joden die zeer onverdraagzaam en zelfs gewelddadig zijn. Meer verwantschap voel ik met de chassidim, de mystieke tak van het Jodendom, gericht op 'sjaloom' met God en de naaste.

Maar goed, voor het gemak hou ik het maar op het Jodendom. Daarmee is de kerk 'onopgeefbaar verbonden'. Sterker nog, daar ligt de ontstaansgeschiedenis van het christelijk geloof. Het Oude én het Nieuwe Testament zijn het product van Joodse schrijvers, Jezus was een Joodse man en de eerste christenen waren Joods – het kan niet vaak genoeg gezegd worden. Vervolgens verspreidde het nieuwe geloof zich over de wereld en werden ook niet-Joden christen. De apostel Paulus gebruikt een direct aansprekend beeld uit de plantenwereld: wij zijn als loten van een wilde olijfboom geënt op de stam van de edele olijf. Niet wij dragen de wortel, maar de wortel draagt óns.

Ik ga u nu meenemen langs drie rode draden in de bijbel om u te laten zien hoe bijzonder en fascinerend dat Joodse geloof is waarin wij als christenen wortelen. Die omweg heb ik nodig om aan het eind van de preek iets te kunnen zeggen over het huidige Israël met de regering Netanyahu. Dan pas.

Er is nog iets wat niet vaak genoeg gezegd kan worden: de bijbel is geen geschiedenisboek maar een geloofsboek. Het hele Oude Testament is een gelovige terugblik op de kronkelige weg van het volk vanuit één overkoepelend gezichtspunt, dat te maken heeft met drie grote rampen die het volk treffen zo tussen 800 en 600 voor Christus. Eerst vallen de twaalf stammen uiteen in een

Tienstammenrijk in het noorden en een Tweestammenrijk in het zuiden. Vervolgens voeren de Assyriërs het Noordrijk in ballingschap weg. Honderd jaar later deporteren de Babyloniërs het Zuidrijk naar Babel, waarbij ze de tempel van Salomo compleet verwoesten. Er is niets meer over van Gods oogappel.

Deze catastrofes veroorzaken een diepe geloofscrisis: hoe heeft het zover kunnen komen? Op zoek naar een antwoord op deze vraag gaan verhalenvertellers, schriftgeleerden en profeten mondelinge verhalen en losse geschreven stukken verzamelen om er een doorlopend verhaal van te maken. Ook om de Joodse identiteit te bewaren te midden van de chaos. Zo ontstaat langzaam maar zeker de bijbel. En wat was nu hun antwoord? Dit:

'Wij hebben Gods oordeel over onszelf afgeroepen. Wij hebben alle ellende aan onszelf te danken, want wij hebben ons telkens weer afgekeerd van Gods beloften en ons ingelaten met geweld, macht en rijkdom. Wij hebben het verbond, onze uitverkiezing verspeeld, God heeft zijn handen van ons afgetrokken. Wij hebben het verbond misbruikt als een verschansing, als een onaantastbaar bezit om prat op te gaan. De bedoeling van het verbond was: het ontvangen van Gods zegen om anderen tot zegen te zijn. Die bedoeling hebben wij verloochend. De verwoesting van de tempel en de ballingschap zijn ons verdiende loon. En nu hopen en bidden wij dat God erbarmend, genadig en lankmoedig is en dat Hij opnieuw met ons wil beginnen'.

Welnu, dat telkens opnieuw beginnen, nieuwe ronde nieuwe kansen, is hét thema met variaties geworden van de hele bijbel. Het is het geloofsverhaal van falen, mislukken, van teleurstelling, van wanhoop en totaal aan de grond zitten, én van hoop, moed, bevrijding van angst, opstanding uit de dood, nieuw leven.

Met andere woorden: door de crisis heen ontstaat er iets nieuws: zelfreflectie, zelfkritiek – nadenken, onderzoeken wat jouw eigen aandeel, jouw eigen rol is in de catastrofe. Pijnlijk en confronterend: *'Het is onze eigen schuld, wij hebben het verprutst'*. Deze zelfkritiek maakt de bijbel uniek ten opzichte van alle andere heilige boeken van de wereldgodsdiensten. De bijbel is onverbloemd eerlijk over – ik noem maar wat – de miskleunen en wandaden van koning David en koning Salomo. Ook de richteren, de rechters, zoals Simson, maken er een potje van. De koningen ná Salomo: 'ze deden wat slecht was in de ogen van de Heer' – een terugkerend refrein. Jesaja, Jeremia, Ezechiël – alle profeten ageren tegen machtsmisbruik, want macht corrumpeert.

De hofannalen over de koningen van Assyrië en Babel bevatten alleen maar loftuitingen over hun heroïsche daden, precies zoals vandaag de dag Poetin en Trump de geschiedenis willen herschrijven ter meerdere eer en glorie van zichzelf. Stomvervelend en oersaai. Het bijbelse Israël durft in de spiegel te kijken en misstappen en verkeerde keuzes onder ogen te zien. Dit vind ik heel bijzonder en maakt voor mij de bijbel zo menselijk en gezaghebbend: we ontmoeten geen heilige boontjes, geen 'action heroes', maar helden op sokken, die ook maar wat aanmodderen en regelmatig van het padje raken. Dit is de **eerste rode draad** die ik nodig heb voor straks: de eerlijke zelfreflectie en zelfkritiek die de bijbel kenmerkt.

De tweede rode draad is deze. Wanneer we samen met het bijbelse Israël in de spiegel kijken, zien wij onszelf - en dat is precies de bedoeling. Want de bijbelschrijvers bedienen zich van een literair principe: het pars pro toto. Deze Latijnse uitdrukking betekent: een deel staat voor het geheel, een bekend en vaak gebruikt stijlmiddel. Een paar voorbeelden. De bemanning van een schip bestaat uit 150 koppen: mensen dus, niet alleen hoofden. Nederland wordt vaak Holland genoemd, historisch gezien zijn dat alleen de provincies Noord- en Zuid-Holland. Met de Bijlmer bedoelen we het hele stadsdeel Amsterdam-Zuidoost. Een gastvrij dak is een pars pro toto voor een gastvrij huis. Ongeveer vijftig jaar geleden heb ik mijn schoonouders officieel om de hand van hun dochter gevraagd, maar ik kreeg niet alleen haar hand – ik kreeg haar helemáál! Zo is in de bijbel het volk pars pro toto voor alle mensen, en het land staat voor de hele wereld. Het beloofde land is wat Jezus later het Koninkrijk Gods noemt, waar brood, liefde, waardigheid en recht is voor alle mensen.

Daarom heb ik op deze Israëlzondag gekozen voor bijna alleen psalmen, het liedboek van het Joodse volk. We zijn deze dienst begonnen met psalm 122, een lied dat pelgrims zongen tijdens hun bedevaart naar de heilige stad. Iedereen die dit lied meezingt loopt mee in die slingerende stoet door de eeuwen heen, een file van licht, op weg naar het nieuwe Jeruzalem, zoals het boek Openbaringen dat schildert.

Als schriftlezing psalm 106, in een parafrase van Huub Oosterhuis. Zijn u de woorden 'wij' en 'Ik, Mozes' opgevallen? Deze psalm is vele honderden jaren ná de bevrijding uit angstland Egypte en de tocht door de woestijn geschreven, dus dat 'wij' zijn niet de mensen van toen, maar de mensen van later en nu. Ieder mens kan zich hierin herkennen. Wat is *mijn* bevrijdende gebeurtenis? Wat is *mijn* tocht door de woestijn? Hoe ziet *mijn* uitzicht op het beloofde land eruit? *Wij* worden bevrijd, *wij* sjokken door de woestijn, *wij* morren tegen

Mozes, *wij* stellen God op de proef, *wij* verlangen naar vroeger toen alles beter was, wij willen andere goden van goud en zilver en grootspraak. Het is zo actueel als het maar kan.

Ook in deze psalm komen we dus weer dat unieke staaltje van zelfkritiek tegen: waarom zijn we toch zo stom om telkens weer achter afgoden en sterke mannen aan te lopen die van alles beloven maar niets klaar maken en ons leeg en ontredderd achter laten? 'Nooit beklijfde bekering' dicht Huub Oosterhuis. Een wrange constatering. En direct aansluitend: 'Ik-zal-er-zijn. Vriend God. Erbarmend, genadig, lankmoedig'. Bitter en zoet, tragisch en hoopvol - het leven, de wereld.

Aansluitend zongen we psalm 87 – de psalm met een visioen zo breed als de wereld. Alle volken worden ingelijfd in het verbond, één groot feest met muziek en dans. In Jeruzalem, moederstad en vaderhuis, zijn al onze fonteinen. En realiseer je: toen deze psalm gedicht werd, waren stad en tempel volledig verwoest en zat het volk in ballingschap, 'by the rivers of Babylon'.

Als slotlied zingen we straks Psalm 146: een loflied op Israëls God, die de vernederden optilt. Conclusie: het bijbelse Israël is de proeftuin, is *pars pro toto* voor Gods wereldwijde Project Menswording.

En tenslotte **rode draad drie**. Binnen de twee rode draden die ik net genoemd heb – de zelfkritiek en het *pars-pro-toto*-principe – zie je voortschrijdend inzicht, groei, ontwikkeling, actuele herinterpretatie. Oude verhalen worden met een nieuwe bril gelezen, omdat de tijden veranderen. Ik geef één voorbeeld. Bijna iedereen denkt dat de bijbel een extreem gewelddadig boek is en dat de verovering van Kanaän gepaard ging met het uitroeien van andere volken. Deze teksten zijn er inderdaad, vooral in Jozua, en ze worden ook nu nog aangehaald om het geweld van de regering Netanyahu te legitimeren. Maar het is een vertekend beeld, een groot misverstand. Het overgrote deel van de bijbelverhalen beweegt zich juist *wég* van geweld en machtsmisbruik. De weinige geweldsteksten zijn blijven staan als indringende waarschuwing, als onderdeel van het doorlopende verhaal, maar worden ingehaald door nieuw inzicht, nieuw geloof. Het is niet de mens die met grof geweld het land, de aarde veroverd, het is Góð die het land, de aarde schénkt. En dat schept verplichtingen.

Neem bijvoorbeeld de inname van Jericho. Niet door wapengekletter, maar door een liturgische processie met klarongeschal vallen de muren. En dat dan

vervolgens de bevolking uitgemoord wordt – dát is nu juist het kwaad en de zonde waardoor Israël uiteindelijk in ballingschap wordt weggevoerd.

Inderdaad, in de oudste teksten is God nog een ouderwetse veldmaarschalk, maar al snel deradicaliseert het godsbeeld. Hij/zij wordt juist degene die de wapens vernietigt en die de volken oproept hun speren om te smeden tot ploegscharen. Deze ontwikkeling loopt van de ongebreidelde bloedwraak van Lamech – zeventig maal zeventig maal gewroken – naar het al meer proportionele 'oog om oog, tand om tand' naar het radicale omdenken van Jezus: 'heb uw vijanden lief' en 'overwin het kwade door het goede'.

In het kielzog van deze zich steeds vernieuwende herinterpretatie is nog een harde kern te ontdekken: de bijbel kiest consequent positie tégen geweld, macht en rijkdom en vóór de slachtoffers, de onschuldigen, de onderdrukten, de tot slaaf gemaakten, de zwakke en gekleineerde mens, in bijbelse taal 'de wees, de weduwe en de ontheemde'. De blikrichting is altijd van onderop, vanuit het kleine en kwetsbare, omdat het volk immers zelf slaaf en uitgebuite vreemdeling is geweest in Egypte.

Zo lees ik de Joodse bijbel en ik gebruik hem als richtsnoer en moreel kompas. Ik leg hem naast de staat Israël van nu zoals ik dat ook doe bij andere landen. Wat mij betreft is er dan maar één conclusie mogelijk: het politieke Israël van nu zakt door de bijbelse ondergrens van menselijkheid. Laat duidelijk zijn: de aanval van Hamas drie jaar geleden was gruwelijk en weerzinwekkend. Hamas heeft doelbewust een reactie van Israël willen uitlokken en offert het eigen Palestijnse volk daarvoor op. Dus ik moet het nog anders zeggen, ik moet met twee woorden spreken: Hamas en Netanyahu zakken allebei door de bodem van de menselijke waardigheid. Bij beiden is totaal geen sprake van zelfreflectie en zelfkritiek op het eigen aandeel in het conflict. Het geweld is buitenproportioneel, een terugval in de neerwaartse wraakspiraal van Lamech die duizenden onschuldige slachtoffers treft, degenen voor wie de bijbel juist altijd op komt. Er is geen toekomstvisioen, geen visie op een rechtvaardige samenleving waar plek is voor allen. De 'onopgeefbare verbondenheid met Israël' betekent dus ook dat de kerk deze pijnlijke waarheid onder ogen moet zien.

Tenslotte nog dit. Als je kritiek hebt op de regering Netanyahu ben je niet meteen een antisemiet. Als je aandacht vraagt voor het lot van de Palestijnen ben je niet meteen een aanhanger van Hamas. Daarom heb ik groot respect voor de beweging 'Joden zeggen nee', van onder andere schrijfster Chaja Polak

en socioloog Abram de Swaan. Als overlevenden van de Holocaust zeggen zij 'nee' tegen het geweld van Netanyahu en Hamas.

Ondertussen blijven wij christenen als wilde loten geënt op de Joodse onderstam. Aan die sterke sapstroom danken wij de bijbel, Jezus, ja, ons hele geloof – geprezen zij de Eeuwige! Laten wij daarom, tegen alle verwoesting en vernietiging in, blijven zingen van hoop en vernieuwing, zingen van de God wiens grenzeloze liefde álle volken omvat.

ds. Ruurd van der Weg, Uithoorn
ruurdvanderweg@proton.me